

Zestig jaar vreemdeling

Een gesprek met George Tabori

Onlangs stond Requiem voor een spion op de affiche in de KVS.

In het Théâtre National speelde men ongeveer tegelijkertijd

*Le Courage de ma mère, ook al een stuk van
de uitgeweken Hongaarse jood.*

*Ludo Abicht sprak met de 81-jarige auteur,
die het goed vindt vreemdeling te zijn.*

Etcetera: Uw in het Engels geschreven teksten wemelen van citaten uit en verwijzingen naar de klassieke Duitse literatuur, van Goethe en Schiller tot Bertold Brecht. Gaat dat niet een beetje verloren voor een Amerikaans of in elk geval niet Duits publiek?

Tabori: Mijn stukken worden af en toe in Amerika opgevoerd, maar dat interesseert me niet; ik ben daar al 25 jaar weg. *Requiem voor een spion* verwijst heel duidelijk naar Faust en Mephisto, maar de receptie hangt natuurlijk af van het publiek.

Etcetera: U bent als jood in Hongarije opgegroeid en hebt lang in Amerika en Engeland gewoond. Toch komt u over als een Bildungsdeutscher, iemand die heel goed vertrouwd is met de Duitse cultuur?

Tabori: Niet meer dan met de Engelse of de Amerikaanse. Ik ben overal een vreemdeling en heb al heel lang het Heimatgevoel opgegeven. Ik vind dat ook de juiste houding voor een auteur.

U bent op de hoogte van de recente heibel in de Duitse pers over de nogal rechtse uitspraken van Botho Strauss? Ik ben met hem bevriend en nu moet ik daarop in twee zinnen reageren, maar ik weet echt niet wat ik moet schrijven. Deze ontwikkeling naar rechts is symptomatisch in Duitsland en ook elders. Na de val van de Berlijnse muur is er geen buitenlandse vijand meer, en nu haten ze daar vooral zichzelf.

Etcetera: Toch nog iets over Amerika. In Weissman und Rotgesicht schrijft u met veel sympathie over de Noord-Amerikaanse Indianen. Had u daar contacten mee, of komt dat allemaal nog uit Karl May?

Tabori: Nee, in New York heb ik een heel goede Indiaanse vriend gehad, Claude Richards. Veertig jaar geleden had hij een bijrol in een televisie-uitzending waarin mijn vrouw optrad. Toen ik hem vroeg, wat zijn ambities waren, heeft hij me zijn leven verteld, over zijn vader die in het reservaat krankzinnig geworden was. Af en toe schrijven we elkaar nog. Hij is de enige Indiaan die ik echt gekend heb, maar er zit veel van hem in dat stuk, uiteraard vervreemd. Ik schrijf tenslotte geen docudrama's.

Etcetera: In de jaren zestig heb ik in Marbach Kurt Pinthus leren kennen, de joodse uitgever van de expressionistische anthologie Menschheitsdämmerung. Die is, ondanks de Holocaust, na de oorlog naar Duitsland teruggekeerd. Heeft u er nooit aan gedacht, om naar Hongarije terug te gaan?

Tabori: Om daar te leven? Nee. Toen ik Hongarije in 1936 verliet, was ik beleidigd, omdat ik weggejaagd werd. En dan heb ik die rol van banneling aanvaard. Mijn verwanten in Hongarije zijn intussen gestorven, maar ik ga er regelmatig nog vrienden bezoeken. Als kind sprak ik Hongaars, en volgens die vrienden heb ik

die taal nog niet vergeten, hoewel ik vandaag wel erg ouderwets klink. Net als de oude Lukacs, een grote geest die op politiek gebied beleefd gezegd nogal naïef geweest is.

Etcetera: Welke houding heeft u ten opzichte van de Holocaust? Volgens Elie Wiesel kan deze volkerenmoord met geen enkele andere catastrofe in de geschiedenis vergeleken worden. Is u het daarmee eens?

Tabori: Elie Wiesel zegt dat als officiële jood. Ik heb de slachtoffers niet geteld, het is zo al erg genoeg. Maar nu vindt er bijvoorbeeld in Duitsland een mentaliteitsverandering plaats. Ze beginnen er te praten alsof Auschwitz er nooit geweest is, alsof het belangrijk is dat er geen zes, maar vier miljoen vermoord werden. Wat heeft dat te betekenen? Ik was één keer in Auschwitz en Birkenau, op zoek naar de geest van mijn vader. Het was een vreselijke dag, maar de geest van mijn vader heb ik er niet gevonden. Ik wil daar niet verder over praten.

Etcetera: Kunnen we het dan over iets helemaal anders hebben? In uw stukken gebruikt u de Witz als wapen, om aan te vallen en te verdedigen. Deze Witz komt toch oorspronkelijk uit het Oosteuropese jodendom? Kunnen mensen met een andere culturele achtergrond zich daarin herkennen volgens u?

Tabori: Oorspronkelijk Oost Europees, ja. Maar die is intussen ook Engels en Noordamerikaans geworden. Voor mij is die Witz één heel serieuze zaak. Elke goede Witz is een perfecte illustratie van de dialectiek: men kent de pointe niet, er komt een verrassing, en elke gelukte Witz gaat inhoudelijk over een catastrofe. Men vergeet dat vaak. Het is wellicht het belangrijkste dat de joden aan de mensheid geschonken hebben.

In Duitsland vraagt men me altijd, waarom ik die grappen in mijn teksten verwerk, want de Duitse theaterliteratuur kent weinig humor. Dat wil zeggen: ze nemen de Witz niet au sérieux, en voor mij ligt dat anders.

Etcetera: Kent u de joods-Amerikaanse auteur Marge Piercy? In haar boek Woman on the Edge of Time beschrijft ze een maatschappij, waarin cultuur en cultureel erfgoed losgekoppeld worden van de etnische groepen die ze hebben voortgebracht. Echte cultuur moet volgens haar altijd aan ieder die dat wil kunnen meegedeeld worden, los van zijn eigen afkomst. Een Afrikaner zou een meester moeten